

Boraltan köprüsi gyrgynçylygy

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Boraltan köprüsi gyrgynçylygy GARDASÝNYŇ GANYN DÖKEN GARDASLAR

• BORALTAN KÖPRÜSI GYRGYNÇYLYGY

Boraltan köprüsuniň üstünde bolan gyrgynçylyk. 1945-nji ýyl... Türkiye şol wagtlar özünü "Milli şef" diýip yylan eden Ismet İnönüň döwrüni başdan geçirýärde. Ýurduň ýolbaşçysy şol bir wagtyň özünde Respublikan Halk partiýasynyň (RHP) hem başlygydy. Şol ýyl, ýagny, "Milli şefiň" döwründe Azerbaýjandan gaçyp Türkiýä gelen 146 azerbaýjan progressiwi Staliniň hökmürowanlyk sürüyän sowet penjesine elin berildi we rehimsizlik bilen öldürildi. Bu hasratly pajygaly waka taryhyň sahypalaryna "Boraltan köprüsi gyrgynçylygy" ady bilen geçdi. Eýsem RHP hökümeti näme üçin göz-görtele bu gyrgynçylyga rugsat berdikä? Gelin, bu soraglaryň jogabyny agtarmaga synanşalyň.

• Boraltan köprüsi gyrgynçylygy

1944-nji ýyla çenli Orta Aziýadaky türki respublikalar we Azerbaýjan SSSR tarapyndan doly basylyp alynypdy. Ganojak

bolşewikler diýdimzor kommunistik häkimiýete garşı gelejekde ýüze çykyp biläýjek iň bir ownuk garşylygy-da düýbi-teýkary bilen ýok etmek isleýärdi. Sowet zulmundan gaçyp, özleriniň gözünde "ene ýurt" hökmünde görülyän Türkiýä gaçyp gelen 146 azerbaýjan Igdırıň gümrükhanasyň golaýyndan akýan Araz çagyynyň üstünden geçýän Boraltan köprüsinden geçirip, erkinlige gowuşmagyň begenji bilen türk gümrük postuna gelipdiler.

Şol ýyllar Türkiye "Milli şef" döwrüniň "Türk ýurdunda Türk men!" diýmegin jenaýat hasap edilýän döwrüni başdan geçirirärdi. Yüz kyrk alty sany azerbaýjanly kowumdaşymyzyň Türkiýä gaçandygynyň habaryny alan sowet hökümeti emigrantlaryň dessine yzyna ugradylmagyny talap etdi. Türkiýä sygynan gardaşlarymyz megerem, özleriniň diýdimzor sowet esgerine beriljekdigini ýatsa-tursa oýlaryna-da getiren däldirler. Sebäbi olar ene ýurtdaky ganybir gardaşlarynyň ýanyna gelipdiler we özlerini dünýäniň iň howpsuz ýerinde duýupdylar.

Gynansak-da, "Milli şefiň" türklüge we Türkçe bolan duşmançılıgy bärde-de herekete girip, akla-huşa gelmeýän ähtimallygy, ýagny, Türki sözüň doly manysynda gyrgencylyga uçratmaga ýeterlik bolupdyr.

Yüz kyrk alty sany azerbaýjanly gardaşymyzyň Türkiýä sygynandygyny eşiden sowet hökümeti olaryň "sowet raýatydygyny" öñe sürüp, gaçgaklaryň dessine yzyna tabşyrylmagyny talap edýär. Gümrük postunda aljyraňnylyk başlayar.

Emigrantlar ýa-ha "öz ýurtlaryna" kabul edilmelidi, ýa-da Boraltan köprüsiniň aňyrsynda garaşyp duran sowet wzwodyna tabşyrylmalydy. Emma türk topragyny öpüp-ogşap, türk baýdagyny alynlaryna sylan gaçgaklar gardaş watanynda özlerine hossar çykyljagyna tüýs ýürekleri bilen ynanypdylar. Gynansak-da, "Milli şef" İsmet İnönüden diýseň gorkunç buýruk gelipdir: "Şahslary derhal ýurtlaryna gaýdyp beriň!"

Köpriniň beýleki tarapynda ganly dişlerini syrtardyp garaşyp duran orslaryň nähilidigini gowy bilyän emigrantlar türk esgerlerine ýalbaranlaryny gowy gördüler:

- Bizi siz öldüriň, ýöne, gaýrat ediň olara bermäň. Iň

bolmanda, öz ýurдумызда, öz баýdagymyzyň aşağında öleliň.

- **"Her niçik-de bolsa ýasasyn Türkiye!"**

Esger pahyrlar nä alaç eýlesin. Olar berilen ýowuz görkezmäni ýerine ýetirmäge borçludylar. Türk esgerleriniň eli bilen gaçgaklar baş-bäşden, on-ondan beýleki tarapa geçmäge mejbur edilýär. Garaşyp duran sowet wzwody köpriden birinji bolup geçen topary duran ýerinde türk esgerleriniň gözüniň öñünde oka tutýar.

Bolýan zatlar bilen ylalaşyp bilmedik gümrük postunyň başlygy gaçgaklary gaýdyp berme işini dessine togtadýar-da, Ankara til kakýar

– Beýleki tarapa geçenleri oka tutýarlar. Näme etmeli?

"Milli şefden" gelen jogap şu bolýar:

– Buýrugy ýerine ýetiriň, ýogsam watan dönükligi bilen jogapkärçilige çekilersiňiz!

Alaçsyzlyk içinde iň soňky gezek gardaşlarynyň ýüzüne garan gaçgaklar ahyrsoň ýanylary bilen alyp gelen geýim-gejimlerinde taşlap, Boraltan köprüsinden yzlaryna – ölüme tarap ýöräp başlaýarlar. Ajy gözýasa boglan esgerler olary synlamaga döz gelip bilmän beýlesine öwrülip durýarlar. Gaçgaklaryň ölüme tarap barýarka gygyryp aýdan sözleri bolsa ýürekleri dilim-dilim edýärdi:

– Zyýany ýok, goý, ölen biz bolalyň! Ýasasyn Türkiye!

Boraltan köprüsiniň üstündäki gyrgencylyk bir döwrüň taryhyna gara tegmil bolup giren "utanç zynjyrynyň" diňe bir halkasydyr. Gardaşlarymyzyň garşysyna öz içimizden urlan hanjarylaryň sany barmak basyp sanardan köp. Sowet zulmundan gaçyp halasgär hasap edilen Germaniya sygynan on müňlerçe krymly, gazak, özbek, gyrgyz, türkmen, azerbaýjan we ahyska gardaşlarymyz Ikinji jahan urşy tamamlanandan soň dürlü ýollar bilen Türkiýä gelenem bolsalar, türk hökümeti olary SSSR-e elinje tabşyrýardy. Sowet penjesine düşeniň ykbalynyň näme bilen guitarýany bellidi – ýa ölüänçä konslagerlerdir sürgünlerde gul kimin işledilmeli, ýa-da "ölüm syrtmagynyň" astynda iň soňky demiňi almaly.

• Boraltan köprüsi / elegiá

Boraltan bir köprüdir, aşar gider Arasy,
Ýuwsañ, Aras suwundan çykmaý ýüznüň garasy.
Garasyýa-garasy, merhemet pukarasy,
Garasyýa-garasy, merhemet pukarasy.
Ýow garaşýar garşymda, öňüne atdy meni,
Jan alynan bazarda gardaşym satdy meni.
Yza dönüp seslendim merhemetsiz birine,
Meni siz ursadyňyz, şu gäwüriň ýerine
Türk – bu Altaýlaryň düýnki nerimi?
Ýolunda jan berdim, goýdum serimi.
Düşen torlaryndan sypynsyn diýe
Serdim aýagyna doglan ýerimi.
Gardaşyň sowgady – dökülen ganlar,
Maňa peşgeşmidi giden gurbanlar?
Men aýdýaryn: "Gaýy handyr aslymyz,
Bir çeşmeden – barlyggymyz, neslimiz.
Dilim – dili, ýolum – ýoly, emel – bir.
Alnymyň ýazgysy garadır gara,
Howadan elýaglyk ýolladym ýara.
Ýol – uzyn, el – uzak, ýetişmez eller,
Türklüğüň ýaraly ýüregin sarap.
Pelek dözmüş ýüni ýeten dilege,
Nälet Türke hanjar sokan bilege.
Etmişmi – duşmana göwüs gerilse?
Günämi – türklüğe göwün berilse?
Orslaryň ganadyp taşlan ýaranyň
Ene ýurtda gardaşymdan görenim.
Seslensedim, ses çykardy her daşdan,
Näme tama etjek güňleşen başdan?!.
Näçe eli ganly çykdy oýundan,
Neýläýin, namartlyk barmış soýunda.
Girdigim ýurdumdan dönderilemde,
Ganymyň akdygy serhet boýunda
Açan lälelerden bir bogdak örsem,
Türklük dünýäsine ýadygär bersem.

Gümrük postunuň başlygy ýaş ofiser öýüne gelensoň bolup geçen wakalaryň ejirine çydaman öz jayna kast edipdir.

Ynha, Boraltan köprüsiniň üstündäki ganly gyrgynçylygyň hasratly taryhy şulardan ybarat..

Internet maǵlumatlary esasynda taýýarlandı.

@ Kitapçylar. Taryhy makalalar